

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Páskándi Géza: Az eb olykor emeli lábát

A BOSSZÚÁLLÓ, A KAPUS, AVAGY: KÉRJÜK A LÁBAT LETÖRÖLNI

**TRAGIKOMIKUS PÁRBESZÉDEK, SZÍNJÁTÉK ALAKBAN,
HÁROM RÉSZBEN**

[Vákát oldal]

Személyek a bejövétel sorrendjében:
Igazgató
Első hivatalnok
Második hivatalnok
Szakáll Dániel
Rendőőr
Igazgatóhelyettes (majd később: új Igazgató)
Harmadik hivatalnok
Doma András

Történik: az első világháború után az Első Lábtörölő Intézetben

ELSŐ RÉSZ

Igazgató ül nagyon magas asztal mellett, hivatalban. Az ajtóra szigorú betűs felirat van függesztve: **KÉRJÜK A LÁBAT LETÖRÖLNI**. Igazgató komor, behemót ember.

ELSŐ HIVATALNOK *(be, dossziéval a hóna alatt, közelebb akar lépni).*

IGAZGATÓ *(észreveszi, kiabálva):* Ne közeledjék!

ELSŐ HIVATALNOK *(megtorpan).*

IGAZGATÓ: Letörölte a lábát?

ELSŐ HIVATALNOK *(szótlanul kilép, kiszáratva vissza, leteszi a dossziét az asztalra, el).*

(Kis szünet. Igazgató még komorabb.)

MÁSODIK HIVATALNOK *(be).*

IGAZGATÓ *(felugrik, kiabálva):* Egy tapodtat se! Letörölte a lábát?

MÁSODIK HIVATALNOK *(szótlanul ki, ugyanaz a játék, el).*

(Igazgató dühösen néz utána, végigsimít homlokán, panaszosan.)

IGAZGATÓ: Érthetetlen! Egyszerűen érthetetlen! Mintha olvasni se tudnának. És még ők csodálkoznak! Még ők csodálkoznak! *(Feláll az asztal mellől, az ablakhoz lép, kibámul, eközben az ajtó zajtalanul megnyílik, kézihajtású tolókoszin begördül egy férfi, akiről később megtudjuk, hogy Szakáll Dánielnek hívják, derekáig pokróccal van betakarva. Odagördül az asztal mellé. Szakáll-*

nak csak a melle látszik, ha szemből nézik, úgy tűnhet, ül, vagy nagyon alacsony. Igazgató eljön az ablaktól, nem veszi észre Szakállt, leül, szórakozottan veszi kezébe a dossziét. Hirtelen néz fel.)

IGAZGATÓ (*vésztjósó kíváncsisággal*): Maga hogy kerül ide?

SZAKÁLL (*alázatosan*): Az ajtón át.

IGAZGATÓ (*felcsattan*): Sejtettem. Ki maga?

SZAKÁLL: Szakáll Dániel vagyok, de tessék csak Dá-ninak szólítani.

IGAZGATÓ: Nem fogom. (*Kicsit megemelkedik.*) Én pedig az Első Lábtörő Intézet igazgatója vagyok. Meg-értette?

SZAKÁLL (*alázatosan bólint*).

IGAZGATÓ (*nyersen*): Mit akar?

SZAKÁLL (*a lehető legalázatosabban*): Semmit.

IGAZGATÓ (*szeme kimered*): Semmit? Szóval azért jött, hogy ne akarjon semmit? Hogy mer idejönni valaki, aki nem akar semmit?

SZAKÁLL: Jobban mondva...

IGAZGATÓ: Ki vele, nincs időm!

SZAKÁLL: Csak szeretnék valamit.

IGAZGATÓ (*dühösen*): Úgy...? Aki szeretne, az akar-na! Tehát mégiscsak akar valamit? Tehát ez az egész csak játék volt?! Gyalázatos játék! Hogy felkeltse az ér-deklődésemet! Gondolhattam volna, hogy nem jön csak úgy szerelemből. Szóval akar valamit? (*Fojtottan.*) Hogy mer idejönni valaki, aki akar valamit?!

SZAKÁLL (*alázatosan*): Olyasmit akarok, amit ön is akar.

IGAZGATÓ (*felhördül*): Tanulja meg, hogy nekünk nem lehet közös akaratunk.

SZAKÁLL (*még alázatosabban*): Pedig van.

IGAZGATÓ (*felcsattan*): Nincs! És nem is lehet! Én vagyok én, maga pedig maga!

SZAKÁLL (*sejtelmesen*): Márpedig mi egy dologban nagyon is megegyezünk. Egy a vágyunk.

IGAZGATÓ (*mintha meglepődne a másik sejtelmes-ségétől*): Hagyjuk a talányokat. Beszéljünk nyíltan.

SZAKÁLL: Ön azt akarja, hogy mindenki letörölje a lábát. Én is.

IGAZGATÓ (*ingerülten*): Na és, mi ezért rokonok vagyunk? Tejtestvérek?

SZAKÁLL: Nem, uram, csak azért jöttem önhöz, mert leghőbb vágyam, hogy letöröljem a lábam.

IGAZGATÓ (*élesen*): Ezt az ajtó előtt kellett volna megtennie.

SZAKÁLL (*erősen a szemébe néz*): Nem ismer?

IGAZGATÓ: Nem. De ha már itt tartunk, letörölte maga a lábát?

SZAKÁLL: Nem. De igazán nem ismer meg?

IGAZGATÓ: Nem. De mondja csak, miért nem törölte le a lábát? Mert nem akarta, azért?

SZAKÁLL: Nem. De ha tényleg nem jutok eszébe, hát megmondom, ki vagyok. Én vagyok Szakáll Dani, a tizenhatos gyalogosoktól. Százados úr, most sem ismer meg?

IGAZGATÓ (*mintha kissé meghökkenne*): Nem. De vallja meg őszintén, miért nem olvasta el kint azt a táblát. Nem tud olvasni?

SZAKÁLL: Nem. De ha már elmondtam eddig, elmondom tovább is: szóval én a százados úr katonája voltam. Én voltam az a katona, aki az utolsó percig ott állt abban a nagy hófúvásban őrsegen, aztán ott felejtettek a visszavonuláskor. Emlékszik?

IGAZGATÓ (*más irányba néz, ingerülten*): Nem. De miért nem akarja jóvátenni a hibáját, nem gondolja, hogy kötelessége lenne letörölni a lábát?

SZAKÁLL: Nem, de ha már idejutottunk, azt is elmondhatom, hogy jártam később. Szóval, ott feküdtem a hóban sebesülten, az ellenség elhaladt, azt hitték, halott vagyok... De maga ezt már tudja...

IGAZGATÓ: Nem. De ahelyett, hogy háborús élményekről csevegne, jobban tenné, ha kimenne és letörölné a lábát. (*Gúnyosan.*) Vagy talán nem tudja megtennie?

SZAKÁLL: Nem.

IGAZGATÓ (*fojtott dühvel*): Azonnal letörli a lábát!

SZAKÁLL (*tettetett alázatossággal*): Azt nem lehet, kérem.

IGAZGATÓ (*az asztalra csap*): Majd én megmutatom magának, hogy lehet. Azonnal törölje le a lábát!

SZAKÁLL: Nem lehet, kérem. Nincs. Lefagyott. Többől

amputálták mind a kettőt. Mert nem hívtak vissza a százados úrék az őrségről, pedig már minden mindegy volt...

(Szünet.)

IGAZGATÓ: Bocsásson meg, fiam, nem akartam megbántani... Ott sok katona volt. Nem törődhettem mindenkivel. Ott sok katona volt. Magára nem emlékszem. Egyedül magára nem emlékszem.

SZAKÁLL (*szeme megvillan*): Mindig az jön, mindig az jön el, az az egy, akire nem emlékszik, épp az, akire nem emlékszik... Azért jöttem...

IGAZGATÓ: Hagyja, ne is beszéljünk róla. Nem tesz semmit. Igazán nem tesz semmit. Fel sem vetődik a kérdés. (*Kis szünet.*) Nem menthettem meg mindenkit. Ott sok katona volt.

SZAKÁLL: Azért jöttem, százados úr, hogy a parancsát teljesítsem.

IGAZGATÓ: Ne tréfáljon, fiam, nem vagyok én már százados, nem adok én parancsot.

SZAKÁLL (*tompított hangon*): De én szeretném, nagyon szeretném.

IGAZGATÓ (*zavart szégyenlősen*): De Szakáll, csak nem képzeli...

SZAKÁLL: De igen. Akarom, hogy parancsoljon.

IGAZGATÓ: De Szakáll, nem tehetek én ilyesmit.

SZAKÁLL (*hangja csattan*): Parancsolom! Parancsolom, hogy parancsoljon!

IGAZGATÓ: De Szakáll, hogy is gondolhatnék én effélét?

SZAKÁLL: Mondja azt, amit Jézus Krisztus mondott Lázárnak: Kelj fel és járj, és töröld le a lábad!

IGAZGATÓ: Ugyan, Szakáll! Hogy is mondhatnék én hasonlót!

SZAKÁLL (*szinte kiabálva*): Parancsolom! Parancsolom! Így (*katonás hangon*): Szakáll Dániel közlegény, törölje le a lábát!

IGAZGATÓ (*mind nagyobb balsejtelemmel*): De Szakáll, maga... ezt nem gondolhatja komolyan!

SZAKÁLL: Parancsoljon! (*Hirtelen a pokróc alá nyúl, revolvert vesz elő, és rászegzi az Igazgatóra.*) Parancsoljon!

IGAZGATÓ Szakáll! Uralkodjék magán! Elment az esze?

SZAKÁLL: Kötelezzen engem, hogy letöröljem a lábam. (*Közelíti a revolvert.*) Különben lövök!

IGAZGATÓ (*rémülten*): Szakáll! Az istenért! Megőrült?!

SZAKÁLL (*Igazgató homlokához nyomja a jegyvert*): Esküszöm elvesztett két lábamra, hogy ha nem mondja utánam, amit mondok: lelövöm!

IGAZGATÓ (*verejtékezve, nyögve*): Mit mondjak?!

SZAKÁLL: Szakáll honvéd, parancsolom, hogy azonnal törölje le a lábát!

IGAZGATÓ (*homlokához kapva*): Szakáll honvéd... ne bomoljon... hogy gondolhat ilyesmit, hogy én...

SZAKÁLL (*homlokához szorítja revolverét*): Mondja, mert lövök.

IGAZGATÓ (*ijedt hadarással*): Szakáll honvéd, parancsolom, hogy törölje le a lábát!

SZAKÁLL (*bal kézzel szalutál*): Százados úrnak aláztosan jelentem, parancsát végrehajtani nem tudom, mert nincs lábam!

IGAZGATÓ: De Szakáll! Én nem komolyan mondtam...

SZAKÁLL (*eligazítja Igazgató homlokán a revolvert*): Most pedig azt mondja (*utánozza a századost*): Mi? Nincs lába? Mi az, hogy a honvédnak nincs lába? Egy magyar honvédnak minden körülmények közt van lába! (*Más hangon.*) Mondja!

IGAZGATÓ: De Szakáll... (*Az azonban megmozdítja a revolvert, Igazgató verejtékezve mondja.*) Nincs lába? Egy magyar honvédnak... Szakáll, őrültség ilyet mondatni velem.

SZAKÁLL (*megmozdítja a revolvert*): Mondja!

IGAZGATÓ (*gyorsan, mint aki hamar túl akar esni rajta*): Egy magyar honvédnak minden körülmények közt van lába.

SZAKÁLL: Nem jó! Úgy mondja, mint egy igazi százados! Úgy mondja, mint ahogy ott mondta volna! Még egyszer! (*Megmozdítja a revolvert.*)

IGAZGATÓ (*remegve*): De Szakáll...

SZAKÁLL (*meggyőződéssel*):... Maga most hisz ab-

ban, amit mond. Egy magyar százados hisz abban, amit mond.

IGAZGATÓ: Szakáll, könyörgöm, hogy hihetek én...

SZAKÁLL: Hisz! Egy magyar százados hisz! Hinnie kell! Mondja!

IGAZGATÓ (*megtörli homlokát*): Mi? Mi az, hogy nincs lába?

SZAKÁLL: Meggyőződéssel! Hinni! (*Megmozdítja a revolvert.*)

IGAZGATÓ (*mintha beletörődne, ettől a perctől kezdve elképzelhetjük, hogyan adta a parancsot százados korában, arcán és hangján azonban olykor átremeg a félelem játéka*): Mi? Mi az, hogy nincs lába? Egy magyar honvédnak van lába! Egy magyar honvédnak minden körülmények között van lába!

SZAKÁLL (*sanda elismeréssel*): Valahogy így. (*Katonás hangon.*) Százados úrnak alázatosan jelentem, nekem még sincs lábam! (*Más hangon.*) Maga erre azt mondja (*utánozva*): Mi? Ha a hon kéri, van a honvédnak lába. Megértette? (*Saját hangján.*) Na mondja!

IGAZGATÓ: Mi? Ha a hon kéri, van a honvédnak lába. Megértette?

SZAKÁLL (*katonahangon*): Százados úrnak alázatosan jelentem, megértettem, de nekem még sincs lábam. Lehet, hogy a Haza nem akarja, hogy lábam legyen. (*Más hangon.*) Maga erre azt mondja (*utánozva*): Szakáll honvéd, teljesítse a parancsot! Legyen lába!

IGAZGATÓ: Szakáll honvéd teljesítse a parancsot! Legyen lába!

SZAKÁLL (*katonahangon*): Százados úrnak alázatosan jelentem, nincs! Ha legalább műlábam lenne, azt is letörölném, de az sincs! Adjanak egy műlábát, hogy letörölhessem! (*Más hangon.*) Maga erre azt mondja (*utánozva*): Magyar honvédnak nincs műlába, műmelle, műfogsora! Magyar honvédnak igazi lába, igazi melle, igazi fogsora van! Teljesítse a parancsot!

IGAZGATÓ: Magyar honvédnak nincs műmelle, műlába, műfogsora. Magyar honvédnak igazi lába, igazi melle, igazi fogsora van! Teljesítse a parancsot.

SZAKÁLL (*katonahangon*): Százados úrnak alázatosan jelentem: nincs se műlábam, se igazi. Nem teljesítem pa-

racsát! *(Más hangon.)* Maga erre azt mondja *(utánozva):* Ha nem teljesíti, lelövöm, mint egy kutyát! *(Más hangon.)* Tessék, itt a revolver, és kényszerítsen, hogy letöröljem a lábam! *(Igazgató remegő kezébe nyom egy másik revolvért, amit a takaró alól húz ki.)*

IGAZGATÓ *(rosszat sejtve):* Szakáll, ne...!

SZAKÁLL: Mondja, vagy lövök!

IGAZGATÓ *(remeg, s a revolvért lefelé tartja):* Ha nem teljesíti, lelövöm, mint egy kutyát!

SZAKÁLL: Emelje fel azt a revolvért, szegezze rám, és üvöltson, hogy zengjen a ház. *(Utánozva.)* Még egyszer mondom, törölje le a lábát! *(Saját hangon.)* Mondja!

IGAZGATÓ *(remegve emeli fennebb a revolvért).*

SZAKÁLL: Üvöltse!

IGAZGATÓ: Még egyszer mondom, törölje le a lábát!

SZAKÁLL *(megmozdítja revolverét):* Hangosabban!

Kiáltsa! Ordítsa!

IGAZGATÓ *(kiáltva):* Törölje le a lábát!

SZAKÁLL: Nem teljesíthetem! Nem! Nem! Védem magam! *(Meghúzza a ravaszt, dörrenés, Igazgató hátradől székében. Kis szünet. Hivatalnokok rohannak be és Rendőr.)*

MÁSODIK HIVATALNOK: Mi történt?

RENDŐR: Mi a helyzet a fegyvertartással? Az engedéllyel, mi? *(Noteszt húz elő.)*

SZAKÁLL *(alázatos, csendes, panaszkodó hangon):* Jöttem, hogy elintézzek egy kérést. Valami munkát szerettem volna. Háborús rokkant vagyok, kérem, mind a két lábamat elvitte ez az átkozott háború... *(Felemeli a pokrócot, jól látszik, hogy mind a két lába tőből amputálva. Iszonyodva nézik, kis moraj.)* Az Igazgató úr pedig azt parancsolta, hogy töröljem le a lábam! Mondtam én neki, hogy nem tudom, mert nincs. Nézte meg. De nem nézte meg, csak kiabált, hogy töröljem le. No mármost, megmondhatják maguk is, hogy törölhetném én le a lábam, amikor nincs... Aztán rám fogta a pisztolyát, hogy lelő, ha nem teljesítem a parancsát, erre én is előkaptam az enyémet, mert tetszik tudni, mióta ilyen magatehetetlen vagyok, pisztollyal kell járnom, mert akárki meg támadhat, oszt védekeznem kell. Én hamarabb lőttem, mert jó katona voltam én, jól céloztam... Hát így történt.

RENDŐR *(jegyezve)*: Magát őrizetbe veszem. Velem jön. *(A tolókcásra bök.)* Ezt is hozza!

ELSŐ HIVATALNOK: Igazoljuk, hogy a megboldogult valóban betegesen szigorú volt a lábtörlést illetően. Valósággal mániákus.

MÁSODIK HIVATALNOK: Ahogy az ajtó előtt egyszer elhaladtam, hallottam az igazgató hangját, amint nagyon erősen, parancsolóan kiáltja, hogy ez az úr törölje le a lábát!

HARMADIK HIVATALNOK: Engem nem egy ízben megfenyegetett, hogy elbocsát, ha nem törölöm le a lábam... Nagyon szigorúan vette. Azt is mondhatnám, hogy a megboldogult ezért mindenre képes lett volna.

RENDŐR *(jegyzi)*: Maguk majd jönnek tanúnak. De csak az igazat mondani! Csak az igazat! *(Int Szakállnak, hogy induljanak, az együttérző pillantások közepette Rendőr kíséretében el.)*

(Kis szünet.)

(Igazgatóhelyettes gyorsan be.)

HIVATALNOKOK *(egyszerre)*: Jó napot, Igazgatóhelyettes úr!

HELYETTES: Csúnya ügy, nagyon csúnya ügy, kérem. A lábtörlési mozgalmat meglehetősen kompromittálja majd. Igyekezzünk mindent megtenni az ellenpropaganda érdekében. Egyelőre *(körülnéz)*, mint a megboldogult helyettese, átveszem az Intézet vezetését... Mindenki folytassa a munkáját. Semmi fejvesztettség. Mindent folytatunk, mindent folytatunk!

ELSŐ HIVATALNOK *(a táblára bök)*: Mi lesz a táblával?

HELYETTES: A táblával? *(Csodálkozva.)* Természetesen ottmarad. A tábla helyes és hasznos.

MÁSODIK HIVATALNOK *(megkockáztatja)*: Talán mégis... módosítani kellene...

HELYETTES: Módosítani? *(Elgondolkozik.)* Igen, valami fontos módosítás nem árt. *(Töpreng.)* Fessék át. Az alapszíne ne fehér legyen, hanem fekete, a betűk ne feketék legyenek, hanem fehérek.

ELSŐ HIVATALNOK: És a szöveg?

HELYETTES: A szöveg marad. Semmi sem változik. A szöveg marad.

MÁSODIK HIVATALNOK (*félénken*): Mégis, hogy az ilyen eseteket elkerüljük, legalább valamit... pár szót... mondjuk: „kivételt képeznek, akiknek nincs lábuk”. Mondjuk.

HELYETTES: Nem, ez nem jó! Mert akinek egy lába van, az azt is letörölheti.

MÁSODIK HIVATALNOK: De esetleg, akinek mindkettő...

HELYETTES: Kevesen vannak, erre való tekintettel ezeket az elemeket számításon kívül hagyhatjuk. Eme elemekért nem fogalmazzuk át egy ilyen ősi intézmény jelmondatát. Különbö is, minél több kivételt teszünk, annál többen bújnak ki a kötelezettség alól. Nincs egérút, nem adunk egérutat. Egy szabály minél szűkszavúbb, annál többen tartják be!

MÁSODIK HIVATALNOK: A szabály erősül azáltal, hogy megnevezi a kivételeket, mert mint definíció mindent kívül rekeszt önmagán, ami nem beletartozó. A kivétel szűkíti, pontosabbá teszi a szabályt, amely ezáltal tehát erősül.

HELYETTES (*szárazon, parancsolón*): Mi olyan szabályokat alkotunk, amelyeket a kivétel csak gyengíthet. Azt tegye, amit mondtam. Egyetlen kivétel van az alól, amit említettem: ez pedig maga a kivétel. Ha a kivételt az Első Lábtörő Intézet Szabállyá teszi, akkor ezt minden más szabály, mely ennek a kivételnek nem mond ellent — csak erősítheti. Tehát csakis szabályos kivételeket! Csakis szabályos kivételeket! Megértették?

ELSŐ HIVATALNOK: Meg! (*Indulni akarnak.*)

HELYETTES: Várjanak csak! Egy új táblát is ki kell tenni a kapu alá.

MÁSODIK HIVATALNOK (*kopogó hangon*): Igen, értem.

HELYETTES (*mintha diktálná*): Az az ügyfél, aki a lábát letörölni beteszi az intézetbe, minden fegyverét, szűrő vagy vágó szerszámát, életveszélyes tárgyát köteles leadni a kapusszobában. A kapus motozni fog. A régi kapust leváltjuk, új kapust nevezünk ki. Valami elszánt, erős embert. (*Abba az irányba néz, amerre Szakáll element.*) Valami nagyon elszánt, nagyon erős embert. Uraim, holnaptól, de legkésőbb holnaputántól új kapusunk lesz.

(*Függöny*)

MÁSODIK RÉSZ

melyet ajánlatos kis szünettel, sötétség után az ELSŐ RÉSZ-ben játszani.

A Lábtörő Intézet kapusfülkéje: Felirat: KAPUS. A fülke üres. Valószínűtlenül nagy ablaka fölé tábla van kitéve: KI ITT BELÉPSZ, HAGYJ FÖL A FEGYVEREK-KEL! A kapusnak jogában áll motozni. Igazgatóság. A fülke pontosan a szín közepén van, előtte térség. A fülke ablaka óriási, sosem látott képkerethez hasonlít. Baloldalt a mélyszürke falon hatalmas, szinte ember nagyságú kilincs. Jobboldalt lépcső, nem látni, hova visz. A szín néhány pillanatig üres. Most jobbról tolokocsiján begördül Férfi (vagyis Szakáll Dániel), mögötte jön Helyettes, aki közben már igazgató lett: szinte nyájasan tereli maga előtt Szakállt, mint gazdasszony szokta csibéit a ketrec felé. Szakáll szinte vidáman „kocsikázik”, hirtelen áll meg.

SZAKÁLL: Na itt volnánk, igazgató úr!

IGAZGATÓ (*körülmutat*): Hát ez lesz a birodalma, Szakáll. Amit itt lát, ameddig szeme ellát — mind a magáé. Ez a térség, ez a fülke, ez a telefon, ez az óra, ez a szék, ez az ablak, ezek a táblák (*sorra mindegyiket mutatja*). A lelkére bízom, a lelkének adom leltárba! Itt maga az úr. Nincs az az ember, kivéve engem, aki itt beléphet a maga tudta és beleegyezése nélkül. Maga itt király, maga itt császár, maga olyan, mint fronton az őrszem, a tábornokot is megállíthatja, ha nem tudja a jelszót. Érti?!

SZAKÁLL: Tudom én a dolgot, méltóságos uram, az isten se megy be, ha nem tudja a jelszót.

IGAZGATÓ: Maga itt egy ór, maga itt egy határ, maga itt egy sorompó!

SZAKÁLL: Én itt egy ór, én itt egy határ, én itt egy sorompó!

IGAZGATÓ (*mint aki nem hallotta*): Magát a bíróság felmentette. Ártatlannak ítélte elődöm halála ügyében. Tettét jogos önvédelemnek vélték, de magának, fiam, tudnia kell, hogy a tárgyaláson a mi tisztviselőink voltak a tanúk. A mi hivatalunk tisztviselői. Ezt jól jegyezze meg. Azt, hogy magára nem bizonyíthatták a bűnösséget, első-

sorban intézetünknek köszönheti. Meg kell azt is mondanom, azzal volt szerencséje, hogy elődöm nem örvendett népszerűségnek beosztottjai körében. Egészen más-képp alakul a maga sorsa, ha abban az igazgatói székben *akkor én ülök*. Ebben az esetben maga ma be van zárva (*mint aki kevesli a mondottat, fokozni akarja*), főbe van löve, fel van akasztva, érti?!

SZAKÁLL: Már hogyan érteném, igazgató úr. De én magát nem lőttem volna le. (*Gyorsan odakocsikázik igazgatóhoz, megragadja kezét, megcsókolja.*) Én magát, igazgató úr, sose lőném le, még ha tulajdon apámat ölte volna meg, akkor se. Mert én akkor is tudnám: az igazgató úr — igazgató, és nekem jó ember. Aki igazgató, az jó ember — nekem az jó ember. Azt a másikat én mint századost lőttem le, meg aztán nem volt az én igazgatóm, meg már a századosom se, mert vége a háborúnak. Amíg a századosom volt, nem emeltem volna kezét rá az istennek sem. Becsülöm én a rangot. De amikor civilben volt, az már más. Azért mondom, én az igazgató urat se lőném le mint igazgatót.

IGAZGATÓ (*mint aki nem szívesen hall erről a témáról*): Hagyja, hagyja, Szakáll. Maga csak ne gondoljon ilyesmikre. A hivatal azért alkalmazza magát, mert bízik benne, hogy egy olyan ember, mint maga, jól látja el a feladatát. Nekünk erős, elszánt emberekre van szükségünk. Bízunk abban, hogy erélyes lesz, és rendet teremt a portásfülke tájékán. Gondoljon arra, milyen nagy megbecsülés az, hogy magát sánta ember léteire épp a Lábtörő Intézet kapusának nevezzük ki. Eltekintünk attól az egyáltalán nem mellékes szemponttól, hogy maga nem járhat elől jó példával a lábtörést illetően. Maga kivételezettje hivatalunknak, maga egy kivétel, Szakáll! Magával együttműködünk, mert maga erős ember, s nekünk most ilyenek kellenek, Szakáll. Együttműködünk magával, ezért pedig tisztesség, jó munka, nyitott szem jár cserébe, Szakáll! Isten tartsa meg! (*Kézet ráz, el.*)

(*Szakáll egy darabig nézdegél, majd mámorosan körülkocsizza a térséget, szinte hízik a szeme, mint annak, aki új birodalmával ismerkedik, mint annak, aki új hont foglalt el. Az itt következő játékban egy ember mámorát látjuk új, eddig nem látott*

helyzetben, azután a mámor átváltozását — a környező léttel való ismerkedés folyamán — félelemmé, kétélyekké, magány- és értelmetlenség-érzetté, hiábavalóság- és fölöslegesség-érzetté, mely a hatalom birtokában is felmerül benne. E folyamat képen elbeszélve: éhesek vagyunk, s egyszer csak piros almát találunk: örömünk határtalan. Felveszszük, nézegetjük, kis lyukat fedezünk föl: beleharapunk: férges. Éhesek maradtunk, de most már még jobban érezzük kifosztottságunkat, mert az almával örömünk is elromlott, örömünk, amely legalább olyan érték volt számunkra, mint az éhségünket csillapító alma. Közérzetünk romlása azonban még itt sem áll meg, az alma újabb gondolatokat hív elő: a szép külső mögött betegség rejtezik; történhet velünk is így. S itt már saját halálunkra kell gondolnunk. Íme, nemcsak almánk veszett el, hanem örömünk is, nemcsak örömünk, hanem távlatunk, létreményeink is borúsabbá lettek.)

SZAKÁLL: A teremtesít! Ez van olyan nagy, mint egy veteményeskert! De nincs benne vetemény, oszt nem kell kapálni. Hogy mondta az igazgató úr: „Ez mind a magáé, Szakáll!” De vajon hogy gondolta ezt? A nevemre íratják? (A fülke felé néz.) Vajon ezt is? Szilágyi bácsinak se volt nagyobb a háza, s milyen jól megfért benne. (Megtapogatja a fülke falát, a táblához is fölágaskodik, nem látja jól a feliratot.) Tán még a nevem is ki van írva. Hát bent, vajon bent mi van? (Hátrakocsikázik, egy pillanatra eltűnik, majd az ablakkeretben jelenik meg, mellől látszik.) Telefon... Én még sose telefonáltam... Majd csak megtanulom. Senki se ringott a bölcsőben a telefonnal. (Lekönyököl, jól erősen próbálgatja az asztalt.) Kibír ez kettő olyat is, mint én. (Körülnéz. Sójajt.) Olyan jó erős itt minden. Ott az a lépcső, az is milyen erős. Meg ez a kis portáskunyhó. A szék, az asztal (lenyúl), lába van, jó erős lába. Itt lába van ám mindennek! (Hirtelen hallgat el, kis szünet.) Szóval ez az enyém, ez mind az enyém. Minek kellene már az a vacak föld, ha van ilyen takaros kis kunyhója az embernek. Innen engem az isten se túrhat ki. A földet meg, azt

mondják, elveszik. Hát akkor nem jobb ez?... Ezt nem veheti el senki! Ezt a telefont... *(Felveszi a kagylót, fülel.)* Ez nem mond semmit. Hallgat. Nem lenne jó? Majd megreperálja az igazgató, holnap meg is mondom neki, reperálja meg. *(Leteszi a kagylót.)* Elfáradtam egy kicsit. *(Felnéz az órára.)* Pedig még egy óra sem telt el a hivatalból. De csak megszokja az ember. Megszokja az ember, hogy itt üljön a kis ketrecben, mint a kutyas, oszt ne csináljon semmit, csak a kaput nézze, mikor nyikorog, hogy ugasson, ha nem a gazda jön. Hát ez az. Ezt az ülést is meg lehet szokni... a... a... a... *(Ásít.)* Elpilled az ember, ha nagyon figyel a kaput. Mert ha moccanna valami, de semmi... *(Néz, fülel, de valóban semmi sem moccan és csend van.)* Ha moco-rog valami — mindjárt hegyes lesz az ember szeme, a füle meg jól kitérül... *(Legyezgeti magát.)* Csak bár egy kis cűg lenne... *(A szín valamivel homályosabb lesz.)* Mintha sötétedne. Pedig nappal van. *(Feje kissé megbillen, majd hirtelen kapja fel, szinte dűhösen.)* Hát nem jön senki? Miért nem jön senki? *(Felnéz az órára.)* Egy óra telt el... Egy óra? Egy nap? *(Megint föl-néz.)* Egy nap? Egy év? *(Felnéz.)* Egy év? Tíz év? *(Lehajtja fejét.)* Oszt nem jött senki. *(Felsze-gi fejét.)* Milyen hivatal ez? Igazgató úr, milyen hivatal ez? *(Felkapja a telefont.)* Igazgató úr! Ide nem jön senki! Miért vagyok én itt? *(Mint akinek hirtelen jut eszébe.)* Lehet, hogy ez a kapu be is van zárva... Akkor miért kellek én? Ha egy kulcs is elég, minek kellek én?! Vagy a kulcs, vagy én! Tessen választani. Én a kulcsot meg a zárat szét fogom verni, mert ők eszik meg a munkámat. Nem jön be senki, mert a kulcs nem hagy bejönni senkit. Hogy nekem legyen munkám. *(Bele-fűj a telefonba.)* Ez néma. *(Leteszi.)* Megint sötétebb van. Még mindig nem jön senki. Mért van az, hogy nem jön senki? Ki hiszi el, hogy van kunyhóm, van telefonom, van széke-m, asztalom, van órá-m meg táblám is, ki hiszi el, ha nem jön senki? *Ki hiszi el, hogy nem jön senki, ha nem jön senki, hogy lássa, hogy nem jön senki.* *(Kis szünet.)* Majd hazamegyek, és otthon senki nem fogja el-hinni, hogy nekem itt mim van. Mert nem látta senki. Mert nem jön senki. Mert nem jön senki, hogy lássa, hogy nekem mim van. Otthon mondhatom az asszony-nak,

a fiamnak, a lányomnak: van egy kuckóm, van telefonom, asztalom, székem, ki fognak kacagni, mert azt kérdezik: ki látta azt? S én csak azt mondhatom: senki. Miért? — kérdezi az asszony. Mert nem jött senki. *Amikor minden van — nem jön senki, hogy lássa, hogy nem jön senki, hogy lássa, hogy minden van.* Miért van ajtó, minek van kapu, ha nem lép be senki? *(Feje az asztalra hanyatlik, hosszabb szünet, kintről most mintha zaj hallatszana, fejét felkapja.)* Jön valaki! *(Mámorosan.)* Jön! *(Egy pillanatra eltűnik, majd tolókcocsiján megjelenik a térségen, sebesen a kilincs felé indul, két kézzel megragadja, de az meg se moccan.)* Be van zárva, tudtam én, hogy be van zárva! De hol lehet a kulcs? Kinél van a kulcs? Mert nekem nem adták... *(Körülnéz, majd föl, majd le, majd felénk.)* Kinél van a kulcs?! *(Szünet.)* Mer ezért nem jöhet be senki, mer be van zárva, és én, a kapus se tudhatom, kinél van. Pedig nekem tudnom kell. Mi-csoda dolog az, hogy a kapus se tudja, kinél van a kulcs? Nekem, a kapusnak, tudnom kell, ha senki se tudja, de nekem *szabad* tudni. Ha mindenki előtt dugdossák is, nekem mondják meg, hol van, kinél van, mert én kapus vagyok, s hogy lehetek én kapus, ha még ennyit se tudok. Titkolják, nem bánom én, titkolják csak, tagadják le reggeltől estig, hazudják le, a tisztviselők előtt, az igazgató előtt, a vendégek előtt, az egész világ előtt rejtsek csak, de én itt kapus vagyok: nekem kell tudni, nekem *szabad* tudni. Istenem, milyen kapus vagyok én, ha ezt nem tudom, ha még ezt se tudhatom? *(Sebesen cikázik tolókcocsiján, mintha keresné.)* Kinél van a kulcs? *(Megáll.)* Ki hiszi el nekem, hogy kapus vagyok, ha éppen én nem tudom, ha sohase tudhatom meg... *(Tolókcocsiján a lépcső aljáig megy.)* Ott fönt tudja valaki? Halló, emberek, van ott valaki? Emberek ott fön, mondják meg: kinél van a kulcs? *(Felénk néz.)* Fordítsák ki a zsebüket! Innen addig senki se megy el, amíg meg nem kerül a kulcs! *(Hallgatózik, nagy a csend.)* Csend. Csend! *(Hallgat, reménytelenül.)* De hát úgyse jön senki, csend van, úgyse jön senki. Minek a kulcs, ha nem jön senki. Majd ha jön. tán hozza a kulcsot is. *(Eszébe jut.)* Lehet, hogy annál van, aki jön. Annál lenne a kulcs, aki először jön? De nem jön, senki se jön. S én kapus vagyok. És ki hiszi el

nekem, ha senki nem jön be a kapun, hogy nem tudom, kinél van a kulcs? A kilincset se tudom megmozdítani. Milyen kapu ez? Kire szabták ezt a kaput? Vagy tán nem is kilincs ez? Olyan nagy, mint egy ember... Egy ember volna a kilincs? Emberből van ez a kilincs, s akkor a kulcs is... A kulcs is emberből lenne? Vagy nincs is kapu? *(Egyhangúan mondja, mint aki a változatokat sorolja fel.)* Nincs kapu, csak kilincs van. Nincs kulcs, csak portás van. Nincs kulcs, csak kilincs van. Nincs kapu, csak portás van. *(Komor hangok, kis szünet után, félénk nézve.)* Nem jön senki. Mindenki azt mondhatja majd ránk, hogy én egy semmi, hazug ember vagyok, mert azt mondom, hogy portás vagyok, de nincs kapum, mert a csordásnak van csordája, a kondásnak van kondája, a gulyásnak van gulyája, a földművesnek van földje, de ennek a Szakállnak nincs kapuja, milyen kapus ez? S ha elhinnék, hogy van kapum, akkor azt mondják: nyomd le a kilincset, s én nem tudom lenyomni. Azt mondják: nyisd ki a kaput, s én nem tudom, hol a kulcs. *Ki hiszi majd el nekem valamikor, egyszer, későn, máskor, hogy kapu nélkül voltam kapus. Ki hiszi majd el nekem valamikor, későn, egyszer, majd, majdan, hogy amíg én itt voltam, nem jött be a kapun senki?* Én így nem merek hazamenni, nem merek az emberek szemébe nézni, mert én voltam a fronton is, ott lőttünk, és a golyó talált, s ha nem is talált, valahol csak megállt. De ide nem jön senki. És engem mégis ide tettek, hogy őrizzem a kaput, ami nincs, hogy nyomjam le a kilincset, ami nem moccan, hogy megfordítsam a zárban a kulcsot, ami nem tudom, hogy hol van, kinél van... Ez mind így van. S közben nékem azt mondják: Te vagy a kapus. Ezt én nem bírom sokáig... *(Komoran, lassan visszamegy a fülkébe, körülhordozza a tekintetét, sorjában megnézi a tárgyakat, meg is tapogatja, ettől mintha új erőre kapna, felfrissül, kiegyenesedik, mintha megint hatalma birtokába kerülne, farkasszemet néz velünk.)* És mégis azt mondom, ne kerteljünk. Mert azért én mégis kapus vagyok itt! Mert itt ez a fülke, né! Meg lehet tapogatni. Itt a telefon. *(Felemeli, mutatja, leteszi, lebök.)* A szék, az asztal... ez nem hazugság. Ez VAN. Mert elveszithetem én a fejem egyszer-egyszer, mikor

megijedek, ha látom, hogy nem jön senki, meg nem lelem a kulcsot, de azért én csak a portás vagyok, mert ide tettek, s a többi engem nem is érdekel: van kapu, nincs kapu, van kilincs, nincs kilincs, van kulcs, nincs kulcs, de portás az van, és engem az nem érdekel, hogy mi nincs, mert egyet tudok: van portás, és a portás én vagyok még akkor is, ha nem jön be a kapun senki. Engem ide tettek, s ha ide tettek, akkor van minden, mert nem véletlen, hogy ide tettek és engem tettek ide. Akkor ez azt jelenti, hogy én itt *felelek*. Én *felelek* a jelszóért. *(Kis szünet.) Néha elvesztem a fejemet, mer gondolkodom, de ezt nem kell tenni, ehelyett csak arra kell gondolni, arra az egyre kell gondolni, hogy engem ide tettek és én kapus vagyok.* A többi nem számít. Azért mondom: fordítsák ki a zsebüket, adják elő a kulcsot, innen a lábát addig ki nem teszi senki, míg a kulcs itt nincs a kezemben. Én a kapus vagyok. *(Kis szünet.) Nem jön senki? Én akkor is a kapus vagyok. Én tudom, hogy a kapus vagyok, s ha én tudom, hogy a kapus vagyok, akkor a kapus tudja, hogy a kapus vagyok.* *(Mintha zajt hallana, fülel.)* Ha! Jön valaki. Mégis jön valaki. *(Jelentősegteljesen.)* Annál van a kulcs. *Aki jön, annál a kulcs.* *(Egészen kihajol az ablakon, úgy fülel, lassú függöny.)*

HARMADIK RÉSZ

mely az előadás nagyszünete után következik.

Ugyanott. Szakáll fejét karjára hajtva alszik a fülkében. A térség üres, félhomályos. Így múlik el néhány pillanat, aztán megmoccan a kilincs, egyre láthatóbban, egyszer, kétszer, háromszor, mintha lenyomnák, aztán szinte észrevétlenül a fal is megnyílik, majdnem teljesen sötét tér tátong mögötte, úgy tűnik, valami vagy valaki van ott, mert körvonalai látszanak, néhány pillanatig így marad a kép, majd a valaki vagy valami megmozdul, s lassan, nagyon lassan közeledik; amikor a térségre ér, már láthatjuk: egy férfi, később megtudjuk róla, hogy Domának hívják, tolókoszin ül, óvatosan hajtja, figyel, hogy zajt ne csapjon, meg-megtorpan, ijedten néz, hol felénk, hol a fülke felé, így halad szinte lépésről lépésre,

meg-megállva, fűelve a fülkéig, kissé túlhalad rajta a lépcső irányába, de nem juthat tovább, mert ekkor Szakáll, aki közben megébredt, s kihajolva, mintegy gonoszkodón figyelte, hogy settenkedik amaz, rászól.

SZAKÁLL: Hova, hova, szépember?

DOMA *(riadtan pillant hátra, Szakáll mutatóujjával, amely most mintha megnőtt volna, hogy a másik jobban lássa, jelentőségteljesen, lassan, kéjesen hívja).*

SZAKÁLL: Jöjjön, jöjjön.

DOMA *(rémülten megyökerezik a fülke és a lépcső között hátratekeredett nyakkal, mint egy szobor).*

SZAKÁLL: Na jöjjön. *(Ujjával lassan hívja, élvez.)*
Jöjjön.

DOMA *(megembereli magát, mozdul egyet, aztán még egyet, lassan, meg-megtorpanva közeleg).*

SZAKÁLL: Jár a baba, jár.

DOMA *(odaér).*

SZAKÁLL: Kikerülni a hatóságot? *(Hangja félelmetesen nyájas, hátborzongatóan jóindulatú.)* Átmenni a sorompó alatt? Szép ez?

DOMA *(hallgat).*

SZAKÁLL: Ilyen hajnali órában áthágni a szabályzatot, míg más tisztességes ember még alszik, és nem is álmodik arról, hogy áthág, maga áthág, mi?

DOMA *(mélyebben hallgat).*

SZAKÁLL: Sántának lenni, mi? De némának is? De vaknak is? *(Kezével bizonytalan mozdulatot tesz a levegőbe mutatva.)* Nem látta a sorompót?

DOMA *(most is, később is mindig rekedtes félelemmel válaszolgat, minden kurta felelete más és más hangulatú: szorongó, ijedt, rémült):* Nem.

SZAKÁLL: Sántának lenni, mi? De süketnek is? Nem hallotta, hogy füttyöltem?

DOMA: Nem.

SZAKÁLL: Hát szép ez? Nem hallani, hogy a hatóság füttyöl? Hát mondja meg, szép ez?

DOMA: Nem.

SZAKÁLL: Hát a jelszót, amikor a jelszót kérdeztem, azt hallotta?

DOMA: Nem.

SZAKÁLL: Nem hallani, hogy a hatóság a jelszót kérdezi, most mondja meg, szép ez?

DOMA (*fejét mintha kissé lehajtaná*): Nem.

SZAKÁLL (*hangja lassan érdesül*): Látja? Maga bejön egy hivatalba, igaz?

DOMA: Igaz.

SZAKÁLL: Ahol van kapu, igaz?

DOMA: Igaz.

SZAKÁLL: Van kilincs, igaz?

DOMA: Igaz.

SZAKÁLL: Van kulcs, igaz?

DOMA: Igaz.

SZAKÁLL: Van kapus, igaz?

DOMA: Igaz.

SZAKÁLL (*felemeli hangját*): Egy hivatalba, ahova rengeteg ember jár, ahol egymás kezébe adják a kilincset, igaz?

DOMA: Igaz.

SZAKÁLL: Bejön egy hivatalba, és nem tudja, hogy mi nem szép. Hát szép ez?

DOMA: Nem.

SZAKÁLL: Hát ha tudta, akkor... (*Felhúzza a szemöldökét.*) akkor mért nem állott meg a füttyölésemre, mért jött át a sorompó alatt, mért nem válaszolt, mikor a jelszót kérdeztem?

DOMA: A jelszót?

SZAKÁLL: A jelszót.

DOMA: Azt... (*kinyögi*) nem hallottam.

SZAKÁLL: Nem-e? A legfontosabbat. A jelszót. Nem. (*Fejét csóválja.*)

DOMA: Nem.

SZAKÁLL: Hát akkor legalább mért nem jött ide, hogy igazolja magát, ide ni?!

DOMA: Nem... nem akartam... felébreszteni az urat.

(*Szünet, Szakállnak mintha fejébe tódulna a vér.*)

SZAKÁLL: Maga bejön egy hivatalba, nem igazolja magát, átmegy a sorompó alatt, nem áll meg a füttyszóra, nem mondja meg a jelszót, és maga még szemtelenkedik is a hatósággal, tudja mi ez? Az ablak alá piszkolni és bekopogni a házigazda ablakán papírért...

DOMA (*kényszeredetten nevet*): He-he.

SZAKÁLL: Mit kacag?

DOMA: Hát ne kacagjak?

SZAKÁLL: Ne!

DOMA: Egy viccet tetszett mondani.

SZAKÁLL: Magának amit a hatóság mond, az vicc?
Amit a hatóság mond, az nem vicc.

DOMA: Hát eztet én mint viccet hallottam.

SZAKÁLL: Akkor vicc vót, mert más mondta. De most a hatóság mondta, most nem vicc.

DOMA: Hát ez egy vicc vót, hát kérem szépen én megesküszöm, hogy eztet én hallottam mint viccet, tessék várni, meg is mondom kitől (*kicsit gondolkozik*), na igen, Kесе Zsiga mondta nékem, mikor egyszer a sörgyár előtt levizeltünk egy plakátot.

SZAKÁLL: Plakátot? Hogy? Plakátot? Miféle plakátot?

DOMA: Egy *antikoholista* plakát volt. Oszt részeg voltunk, azért vizeltük le, meg mondtuk is: mit keres épp a sörgyár kapuján, egy *antikoholista* plakát... Hát ezért...

SZAKÁLL: Milyen plakát?

DOMA: *Antikoholista*.

SZAKÁLL: Na látja. Még beszélni se tud. Az ivás ellen vót a plakát?

DOMA: A hát. A szesz ellen.

SZAKÁLL: Ezt könnyű mondani, ezt senki se hiszi el, mert ki látta?

DOMA: Én. Meg Zsiga.

SZAKÁLL: De tanú is kell. Hol a tanú?

DOMA: Nekem mindig hittek, kérem. Én Doma András vagyok, nekem mindig hittek, mert sose voltam olyan, akinek nem hisznek.

SZAKÁLL: Hogy hívják?

DOMA: Doma András, kérem.

SZAKÁLL (*úgy tesz, mintha egy könyvbe vagy füzetbe nézne, felpillant*): Ilyen név nincs.

DOMA: Már hogyan lenne, kérem, ha én vagyok az, hogyan lenne.

SZAKÁLL: Ilyen név nincs, ha mondom.

DOMA: Már hogyne... Hát én vagyok Doma András.

SZAKÁLL (*fejét ingatja*): Ilyen név nincs...

DOMA: De hát...

SZAKÁLL (*jelentőséggel lefelé bök, mintha valami listára bökne*): Itt! Itt nincs! Itt nincs ilyen név. Márpedig ha itt (*lebök*) nincs ilyen név, akkor nekem nincs ilyen név. Mert ha máshol van is — az nem itt (*lebök*) van, hanem máshol, s ha máshol van, akkor nincs, mert nem itt (*lebök*) van!

DOMA (*aggódva*): Itt (*fejével arrafelé bök*) nincs?

SZAKÁLL (*hosszan ingatja fejét*): Nincs.

DOMA (*közelebb gördül*): Tessen már még egyszer megnézni! (*Be akar hajolni az ablakon, Szakáll ijedt erőlyel tolja el.*)

SZAKÁLL: Nem közeledni! Nem közeledni a hatósághoz.

DOMA: Hát nem azért tettem én, hogy...

SZAKÁLL: Azt hiszi, én nem tudok olvasni? Azt hiszi, hogy a hatóság *ma* nem tud olvasni?!

DOMA: Már hogy gondolnék én ilyet? Meg osztán én úgyse tudok olvasni, se írni...

SZAKÁLL (*szúrósan néz rá*): Úgy? Akkor mért akarta megnézni?... Úgy? Maga... (*elgondolkozik*) maga hazudik, mert... (*tőpreng*) maga ha nem tudna olvasni, akkor nem akarná megnézni a nevét itt! (*Lebök.*) Ha meg meg akarja nézni, akkor tud olvasni. Ha meg tud olvasni, mért mondja azt, hogy nem tud. Azért... (*diadalmasan*) azért mondja, hogy nem tud, hogy megmutassam magának ezt itt (*lebök*), hogy merjem magának megmutatni, mert maga úgysem tud olvasni, pedig tud. Hát maga nem jár túl az én eszemen.

DOMA: Én csak azért jöttem ide...

SZAKÁLL: Tudja maga egyáltalán, hogy hova jött?! Azt mondja, nem tud olvasni, hát akkor mért jött ide? Mit keres itt maga, ha nem tud olvasni? Egy hivatalba csak az jöjjön, aki tud olvasni...

DOMA: Én csak azért jöttem... Egy ügyem van...

SZAKÁLL: Ügye? Magának? Itt? (*Fejét ingatja.*) Az ki van zárva.

DOMA: Már hogy lenne kizárva.

SZAKÁLL: Mert ez egy hivatal. Azért magának itt ügye nem lehet.

DOMA: Én azért jöttem, hogy...

SZAKÁLL: Maga tudja, milyen hivatal ez?

DOMA: Nem.

SZAKÁLL: Na látja! (*Végigméri.*) Maga sánta, ugye?

DOMA (*komoran*): Az vagyok, kérem. Mindkét lábamra, kérem. Tőből, kérem. (*Felhajtja a pokrócot.*)

SZAKÁLL (*felemelt kézzel*): Ne! Ne! Hagyja. Az ember nem él vissza azzal, hogy sánta. Mert akkor, aki nem sánta, megharagszik, mert azért ő is ember. Hát nem? Aki nem sánta — az is ember. Meg mit tehet arról ez a hivatal, hogy maga sánta? Épp ez a hivatal... Tudja, milyen hivatal ez?

DOMA: Nem.

SZAKÁLL: Ez a Lábtörő Hivatal, érti?

DOMA: Értem.

SZAKÁLL: Na most már: magának, hogy a lába hiányzik, semmi keresnivalója ebben a hivatalban, érti?

DOMA: Én kérem... Az igazgató úrral... (*Beleza-varodik.*)

(*Szakáll rámered. Kis szünet.*)

SZAKÁLL (*tompá hangon*): Mi van az igazgató úrral?

DOMA: Hívatott az igazgató úr.

SZAKÁLL: Hívatva, ugye? Hajnalban, ugye? Amíg a portás... nézi a névsort itt (*lebök*), amíg a portás feje lehajlik a lajstromra, addig maga hívatva van, és be akar menni, míg a portásnak, mert nézi a névsort, lehajlik a feje, hívatva van, ugye?

DOMA: Félttem, hogy nem tetszik beengedni, a másik kapus sose engedett be. Pedig hívatva voltam.

SZAKÁLL: A másik kapus? Itt mindig én voltam a kapus, amióta az eszemet tudom. Én pedig magát sose láttam. (*Méretegi.*) Mit akar maga az igazgató úrral?

DOMA: Beszélgetni hívott.

SZAKÁLL (*rámered*): Beszélgetni, ugye? (*Hirtelen.*) Milyen rangja van az igazgató úrnak?

DOMA: Hát honnan tudhatnám én azt?

SZAKÁLL: Nem tudja, szóval nem tudja. De azt csak tudja, hogy tűzér volt-e az igazgató úr vagy gyalogos?

DOMA: Nem tudom én azt sem.

SZAKÁLL: Melyik igazgató urat keresi? A régit?

DOMA: Milyen régit?

SZAKÁLL: Hát azt, aki... meghalt?

DOMA: Hogy halt volna meg. Él.

SZAKÁLL: Meghalt, ha mondom.

DOMA: Nem halhatott meg.

SZAKÁLL: Én mondom, hogy meghalt.

DOMA: A tegnap még láttam, hát mi történhetett vele?

SZAKÁLL (*mintha megnyugodna*): Szóval maga az új igazgatót keresi?

DOMA: Én nem tudom, új-e, régi-e az igazgató úr, de én őt keresem.

(*Kis szünet.*)

SZAKÁLL: Maga hol veszítette el a lábát?

DOMA: A fronton.

SZAKÁLL: Szóval a fronton?! Még jó, hogy ezt beismeri. A fronton, mi? (*Rámered.*) És az igazgató urat keresi, akinek nem tudja a rangját, akiről nem tudja, hogy a tűzéreknél vagy a gyalogosoknál szolgált, mert nem tudja, ugye?

DOMA: Nem.

SZAKÁLL: Na akkor nem is fogja megtudni, mert maga az igazgató úrral nekem itt nem fog beszélni. Mert én nem engedem be, Doma, mert úgy hívják, ha jól értettem. Maga itt be nem teszi a lábát.

DOMA (*szomorkásan*): Hát azt tényleg nem.

SZAKÁLL (*felfigyel*): Nagyon érzékeny a lábára, látom. Ahogy a lábát emlegetik, mindjárt törne-zúzna. Maga nagyon gyanús illető nekem, nagyon gyanús, azért mondom, menjen isten hírével! (*Sunyi szemmel méregeti, erélyes hangon.*) De menjen! (*Karja kilendül, a kilincs felé mutat.*)

(*Szünet. Doma mintha elborzadva nézné az ablakból kifelé mutató kart, tekintete követi az irányt.*)

DOMA (*könyörögve*): Tessen már beengedni. Jussak már egyszer be én is. Hát én miért nem juthatok be? Én már sohasem juthatok be? Sehova se... Sohase?! Miért nem juthatok én be?

SZAKÁLL: Akárhova, Doma, de ide nem. Itt nem.

Bejuthat, ahova akar, de ide nem. Amíg én itt vagyok, Doma, ide be nem jut.

DOMA: De miért haragszik rám az úr? Mi rosszat tettem én magának, hogy nem enged be, mikor be is engedhetne, oszt mégse enged. Hát engedjen már be. Nem vagyok én rossz ember, akkor miért nem enged be. Bizony isten jó ember vagyok én, na engedjen már be.

SZAKÁLL: Hogy maga milyen ember, Doma, az engem nem érdekel. Engem azért tettek ide, hogy maga itt ne jusson be. S ha engem azért tettek ide, hogy maga ne jusson be, akkor maga itt nem is jut be, Doma. Mert látja, volt itt egy másik portás valamikor réges-régen, aki egyszer beengedett valakit, oszt baj lett belőle, nagyon nagy baj. A portás repült miatta. Hát én nem repülök, Doma, repüljön, aki akar, repüljön, aki szeret, de én nem. Mert látja, abból még sose lett baj, ha nem engedtem be valakit, csak abból, hogyha beengedtem. Mert milyen az ember, Doma? Ha nem engedik be, elmegy. De ha beengedik, nem megy el. S ha nem megy el, itt marad. S ha itt marad, ki tudja miket csinál, s azt a ki tudja miket itt csinálja, nem máshol, itt (*lebök*). Itt pedig én *felelek* a jelszóért. Ez a helyzet, Doma. Magának se lába nincs, se igazolványa, miije van magának, Doma, hogy én beengedjem, hogy én beengedhessem? Semmije. Hát akkor ha semmije, hogy engedhessem én be?

DOMA: Hát mit mondjak, hogy beengedjen? Mert én szép szavakat nem tudok.

SZAKÁLL: Se szép szóval, se csúnyával nem ér el itt maga semmit. Menjen csak szépen haza. Abból semmi baj nem lesz. *Soha nem volt semmi baj abból, ha az ember hazament*, csak ha az utcán tekergett, meg a kocsmában, meg a hivatalban. Ha hazament, az mindig jól jött ki. Menjen hát haza. Nincs semmije, menjen haza. Azt mondta nekem egyszer egy nő, egy rosszféle, akivel a *Három tetűben* ittunk hajnalig, „van még pénzed, apuskám?” Azt mondtam, ami igaz is volt, hogy nincs, de mondtam én: van egyebem! „Egyebe a bolondnak is van, ha nincs pénzed, menj haza!” Oszt ott ha-

gyott az utcán hajnalban. Azért mondom, Doma, menjen haza, ha semmije sincs.

DOMA: Hát pénzem nincs, az igaz...

SZAKÁLL: Ilyet maga nekem ne mondjon, Doma! Én itt *felelek*. Én nem a pénzért mondom. Nekem itt fizetést adnak, nekem itt azért adnak fizetést, hogy magát be ne engedjem, ezért nekem, ha lenne, se kéne a maga pénze, Doma. Én itt a jelszóért *felelek*, nem a pénzért, a jelszóért. Menjen haza, mert míg én vagyok itt, maga nem jut be.

DOMA: Pedig az úr is olyan magunkfajtának látszik.

SZAKÁLL: Hogy én milyen fajta vagyok, Doma, azt csak bízza rám. Az, hogy én itt vagyok, hogy engem ide tettek, az már maga megmondja, milyen fajta vagyok. Magával én nem diskurálok. Menjen haza.

DOMA: Nem akartam én megsérteni az urat, nem úgy értettem én, hogy magunkfajta, hogy olyan szegény, mint én, hanem hogy meglett ember, aki látta a háborút is... Szóval ember, meglett ember, aki látta a harcot.

SZAKÁLL: Hát látni láttam, de engem ezzel nem lágyít meg, Doma. Haza kell menni. Ez a helyzet, Doma!

DOMA: Szétbombázták a házamat, nincs házam. Hova menjek haza?

SZAKÁLL: Én nem azt mondtam, hogy a házába menjen haza. Én csak azt mondtam, hogy menjen haza. *Menjen haza, én azt úgy értettem, hogy innen menjen el. Ha innen elmegy, az nékem már az, hogy maga hazament.* Hogy aztán hova megy, az a maga dolga. Menjen akárhova, csak innen menjen el. *(Gyanús szelíden.)* Hát menjen haza.

(Szünet.)

DOMA: Mért tart tőlem az úr? Nem vagyok én rossz ember. *És semmi egyebet nem mondhatok, csak mindig ezt az egyet, ami igaz is, hogy nem vagyok én rossz ember. Nem tudom én ezt bebizonyítani semmivel magának, csak azzal, hogy mondom.* De én tényleg nem vagyok rossz ember.

SZAKÁLL: Mindenki azt mondja, hogy nem rossz, oszt mégis rossz. Mert mondani könnyű. Mert mondani

a legkönnyebb. Annak a régi portásnak is azt mondták, hogy nem rossz emberek ők. Mégis kitekerték szegénynek a nyakát. Tudja, mire fizetett rá? Hogy jó ember volt, jó, mert beengedte őket. A régi portás jobb volt, mint én, jobb ember. Az magát annyi rimánkodásra márrég beengedte volna. Jó volt a szíve, de a jó szívből nem lehet megélni. *Hát én nem akarok jó lenni, legyen jó az úristen, neki csak ennyi a dolga. (Kis szünet.)* Menjen haza, Doma!

DOMA: Amíg be nem enged, én itt maradok. Én most már látom, innen nem megyek el, amíg be nem enged. Itt maradok.

SZAKÁLL: Lehet, hogy itt marad, Doma, de én nem akarom, hogy itt maradjon. Jobb, ha most megy el. Sokkal jobb, ha most megy el. Én mondom. Én felelek. Itt én felelek a jelszóért.

DOMA: Én akkor most már maradok. Lássam, mi lesz. Sose vártam még ki, hogy mi lesz. Álltam sorban a kenyérért, míg fiatalabb voltam, oszt meguntam, hogy lökdösnek, meg kiabálnak, meg egymásba izzadnak az emberek, hát inkább elmentem a restibe, vettem drága pénzen zsemlét. De most én kivárom, mi lesz, mert most már öregeske vagyok. Hát kivárom.

SZAKÁLL: Én azt mondom, ne várja ki, Doma. Én nem haragszom magára, ha elmegy. Ha elmegy, ha most elmegy, sohase fogok magára haragudni. Meglátja. Én betartom a szavamat. Én nagyon szeretném, ha elmenne. Nincs semmi értelme...

DOMA: Kivárom, jut-e kenyér nekem is. Megvárom itt a sorban — soron kívül, kivárom, mert sokszor van úgy, hogy épp akkor fogy el, mikor már bejutnál az üzletbe, épp előtted fogy el. Annak, aki előtted áll a sorban, még jut kenyér, s épp az orrod előtt húzzák le a rolót. Annak idején átmentem a restibe zsemlét venni, mert untam a sort, *nem volt türelmem, mert volt pénzem*, meg fiatal is voltam, meg volt resti is, de most... most már nem unok semmit, van türelmem, nincs pénzem, öreg is vagyok, a restit meg lebombázták. Sor meg nincsen — nekem, mert nem állok sorba, mert nincs mivel sorbaállni. Hát soron kívül állok sorba, várom, jut-e nekem is valami.

SZAKÁLL: Én azt mondom, ne várja ki. Én csak jót akarok magának. Bizony isten jót akarok, higgye el, Doma, én most az egyszer igazán jót akarok magának! Én most magát védem, Doma. Azzal, hogy nem engedem be, magának tesztek jót. Magának meggyúlhat a baja, ha itt ácsorog.

DOMA: Nekem már nagyobb bajom ennél nem lehet.

SZAKÁLL: Láttam én már konok embereket. Volt egy barátom... oszt rászánta magát, hogy megkeresi a századost... igen, a századost... azt, aki... (*Villanattyí szünet.*) Na mindegy, menjen haza, Doma.

DOMA (*mélyen hallgat*).

SZAKÁLL: Mi értelme van? Semmi értelme sincs.

DOMA: Ha nincs semmi értelme, akkor maga miért van itt? Miért áll utamban, ha nincs értelme? *Engedje, hadd lássam én is, hogy nincs értelme. Más az, ha én látom, hogy nincs értelme, oszt megint más, ha nem engedik, ha elállják az utamat, hogy ne láthassam, hogy nincs értelme.* Ha nincs értelme, mért nem enged be?

SZAKÁLL: Épp ezért. (*Mintha felriadna.*) Maga hogy érti azt, hogy nincs értelme? Minek nincs értelme?

DOMA: Hát hogy bemenjek.

SZAKÁLL: Annak sincs. Nem segít az magán. Puff! És kész. Aztán itt ül... itt ül és nincs kulcs. Nincs kapu. És nem jön senki... Nem jön senki... Nem jön ide senki, Doma, biz' isten senki.

DOMA: Én jöttem.

SZAKÁLL: Hát ez az, hogy maga jött. Nem kellett volna. Higgye el, nem kívánta senki, hogy maga jöjjön. Jobb volt, hogy senki sem jött, mint hogy maga jött. A baj az, hogy maga jött, nem más. Épp maga. Mert én mindenki mást beengednék. De magát, Doma, én nem engedhetem be. Csak magát nem. Mindenki mást igen, de magát nem. Egy másik portás tán magát engedné be, csakis magát, senki mást. *De az egy más portás, azt maga keresse meg, keresse meg a portását, azt, aki magát engedi be.* Az a portás nem én vagyok, mert én csak magát nem, mindenki mást igen. Érti?

DOMA: Nem.

SZAKÁLL (*rábeszélően*): Mondjon le róla. Majd itt fog ülni, vagy máshol. Ül egy ilyen fülkében, és azt

mondja maga is: nincs értelme. Mondjon le róla. (*Hirtelen.*) Milyen rangja volt?

DOMA: Örvezető.

SZAKÁLL: Nem magának. Neki.

DOMA: Kinek?

SZAKÁLL: Ejnye már, ne tegye magát!

DOMA: Nem teszem.

SZAKÁLL: Az igazgató úrnak.

DOMA: Honnan tudnám? Lehet, hogy fel is volt mentve. Az ilyen nagy urakat felmentik.

SZAKÁLL: Doma, Doma, nem értjük mi egymást. Nem hiszek én magának, mert nem hihetek. Ha maga azért akar bemenni, amiért én gondolom, hogy nem, akkor talán végtére csak beengedném, de ha nem azért, akkor nem engedhetem be, mert... Érti?

DOMA: Nem.

SZAKÁLL: *Mert volt már egyszer valaki, aki azért ment be, amiért maga, ahogy mondja, nem akar bemenni, s ha már volt egy, aki azért ment be, mért engedjem én be magát, amikor az a másik már megvolt, szép úgy volt, nagy ügy, a magáé meg — kicsi, Doma. kicsi.*

DOMA: Én nem értem, nem is bánom, mit mond, csak engedjen be. Én nem értem, mit mond, csak engedjen be. Ha azt akarja, azt mondom: azért akarok bemenni, amiért maga gondolja. Ha azt akarja, azt mondom: azért, amiért én gondolom. Csak eresszen be.

SZAKÁLL: Nem eresztem, Doma. Mert semmi értelme. Maga mégiscsak azért akar bemenni, amiért én gondolom. S én magát nem eresztem be, én itt felelek. Mondjon le róla. Én már az igazgatóhoz soha senkit be nem engedek. Olyat, mint maga. Soha. Érti?

DOMA: De nekem dolgom van vele.

SZAKÁLL: Hagyja. Rendes ember. Én jól ismerem. Nagyon rendszeres ember. Családja van, Doma, gyerekei. Három gyerek, tudja mi az? háború után? Szegény megúsza a háborút, hazajött, él! Menjen haza, Doma!

DOMA: Nem megyek! Itt maradok.

SZAKÁLL: Ő jó ember. Ő becsületes ember. Ő egyenes ember. Ő igazgató. Mondom, ilyen ember. Lehet,

egy kicsit rátarti, de azért lehet vele beszélni. Egy ilyen ember legyen is egy kicsit rátarti, ha van neki mire. Igazgató. Mégis jó ember. Vagy talán épp azért jó ember, mert igazgató. Mindenki jó ember, aki igazgató, Doma. Ez meg pláne jó, lehet vele beszélni.

DOMA: Beszélni akarok vele.

SZAKÁLL: Ha maga most megmondaná az igazat, de jó lenne. Tán be is engedném. De maga ha azt is mondja, hogy az igazat mondja, lehet, hogy nem az igazat mondja. Hát ezért nem engedem be. Nekem maga már ha az igazat mondja is, akkor se hiszek magának. Mert volt egy ember, épp olyan, mint maga, aki a másik portásnak azt mondta, hogy az igazat mondja, oszt nem az igazat mondta. Látja, azért nem engedem be. Menjen haza.

(Szünet.)

DOMA: Énnékem itt kell maradni addig, amíg be nem enged.

SZAKÁLL: Nekem itt kell maradni addig, amíg maga be nem jut. Ha maga bejut, én már nem maradok itt.

(Szünet, méregetik egymást.)

DOMA: Nem gondolja meg? Gondolja már meg.

SZAKÁLL: Menjen haza, Doma, én azt mondom, menjen haza.

(Szünet.)

DOMA: Nekem van időm. Engem nem vár a munka. A család se. Van időm.

SZAKÁLL: Nekem kell, hogy időm legyen. Én *felelek*. Én *felelek* a jelszóért.

(Szünet.)

DOMA: Türelmes ember vagyok én, uram.

SZAKÁLL: Engem azért tettek ide, hogy legyen türelmem. Én *felelek* a türelemért.

(Szünet.)

DOMA: Beenged?

SZAKÁLL: Nem. Menjen haza, Doma.

(Szünet.)

DOMA: Akkor jöjjön ki a kuckójából, mert én mégis csak bemegyek.

SZAKÁLL: Mért menjek én ki, ha engem ide tettek?

DOMA: Akkor én megyek be magához.

SZAKÁLL: Ne jöjjön be, Doma. Ez hivatal. Ez hatóság, Doma, ide ne jöjjön be.

DOMA: Akkor hát beenged?

SZAKÁLL: Nem.

DOMA: Akkor én megyek, most már megyek! *(Keze lecsap a tolókcsi fogantyújára, indul.)*

SZAKÁLL *(feje hirtelen eltűnik, majd tolókcóján megjelenik, s Doma elé áll):* Álljon meg, Doma!

DOMA *(megtorpan, rökönyödötten bámul rá; mint két harckocsi állnak egymással szemben, méregetik egymást):* Te... Te... Hát te? *(Mindketten szinte egyszerre indítják a tolókcóját, egymás mellé érnek, karjuk összekerekedik, félig kihajolva tolókcójukból tusakodnak, csavarják egymás karját, le s föl, egyre ádázabb a küzdelem, Szakáll hirtelen kirántja a karját, elgördül Doma mellől. Most a színen két oldalán állnak, szemük össze-szűkül, mintha a távolságot méregetnék.)*

SZAKÁLL: Vigyázz, Doma, megver az isten! Kezet emeltél a testvéredre!

DOMA: Most testvér vagyok, ugye? Most már testvér lettem?! Hát most már későn lettem testvér! Későn!

SZAKÁLL *(sebesen mondja, mint aki meg akarja előzni a másik dühét):* Megver az isten, mert ha kapus is vagyok, csak a testvéred vagyok, oszt kezet emeltél rám! Megver az isten!

DOMA *(kissé lihegve, mintha imát mondana):* Téged ver meg az isten, mert nem engedted be a testvéredet, mert elfelejtetted, hogy alattad sincs láb, mint alattam, azt hitted, hogy az a kuckó elfelejteti a világgal, hogy nincs alattad láb! Azt hitted, az a kuckó lábad lesz a lábad helyett, elárultad azokat, akiket elhagyott ez a föld, mert nincs alattuk láb, akiket a kerék fogadott be fiúnak. *(Felnéz.)* Áldott legyen a kerék! Óh isten, óh kerék, segíts Domának! *(Keze lecsap, egymásnak indulnak messziről, karjuk, amint egymás mellé érnek, égbe emelkedve viaskodik, Szakáll gyengül, hátrál majdnem a kilincsig, ebben a pillanatban megjelenik a lépcsőn lgazgató, lassan jön alá, s merev arccal, mint akinek mindegy, ki győz, az alsó lépcsőfokról nézi a viadalt.)*

IGAZGATÓ *(félhangosan)*: Mint két szarvasbogár...
Mint két szarvasbogár...

(A két küzdő karja most valóban hasonlít két szarvasbogár összefonódott agancsára, különösen pedig árnyékuk a falon, az Igazgató is észreveszi, s most már inkább az árnyékot nézi; Szakáll karja apránként gyengül, ereszkedik, Doma a torkához kap, szorítja, Szakáll feje a mellére hanyatlík, ekkor Doma nagy erővel löki hátra Szakállt, aki tolókokocsistól a falnak zuhan, a kilincs alatt a fal megnyílik, Szakáll a sötétbe zuhanva eltűnik. A fal mögötti tér nyitva marad. Doma megáll, lihegve néz Szakáll után, hallgatózik, semmi zaj, körülhordozza pillantását, mintha nem is hinné, hogy megnyílt az út, hogy nincs ellenfele. Most hirtelen megelevenedik, körülkocsikázza a térséget, éppúgy, mint annak idején Szakáll tette, mámorosan élvezi, hogy szabadon gördülhet, ahova akar, mindent sorra szemügyre vesz, ez a játék jó néhány pillanatig eltart.)

DOMA *(megáll)*: Nem engedtek be, beengedtem magam. *(Ismét elindul, most már a lépcsőig jut el, most veszi észre Igazgatót.)* Igazgató úr! *(Meg akarja ragadni a kezét, hogy megcsókolja, Igazgató kissé finnyásán húzza el.)* Haragszik rám, Igazgató úr? Mert én győztem? Haragszik rám? *(Tétován fejével arrafelé int, amerre Szakáll eltűnt.)* Neki kellett volna győznie?

(Kis szünet.)

IGAZGATÓ: Nem haragszom, Doma. Magának megmondtam a tegnapi, amikor az utcán megállított, hogy adok magának valami állást. Mondtam, hajnalban jöjjön, hogy maga legyen az első, mert ide nagyon sokan jönnek. Én a frontkollégákat nem szoktam elfelejteni. Együtt szenvedtünk, nem igaz? Egész éjjel törtem a fejem a maga ügyén. Majd csak lesz valami üres hely. Az ilyen elszánt, ilyen erős embereknek mindig akad valami hely. Egy asztal, egy szék, egy telefon. Egy ilyen hivatalban mindig akad valami. Na jöjjön! *(Indul föl a lépcsőn, Doma utána a tolókokocsin, de csak két lépcsőfokot tud megtenni így, a kocsi visszagördül, Doma keze kapkodva a lépcső felé nyúl, Igazgató visszanéz, biztatón*

mondja.) Na jöjjön! (Továbblépeget, Doma hatalmas erőfeszítéssel, mint valami sánta Sziszüphosz, mert ez kell hogy eszünkbe jusson küzdelméről, a harmadik lépcsőfokig jut el, de onnan is visszagördül, Igazgató ismét hátrapillant, ha lehet még nyájasabban, még barátságosabban hívja.) Na jöjjön csak, jöjjön, ha mondom! (Továbblép, Doma arca görcsös a lendülettől, a negyedik fokig jut el, onnan is visszahull, Igazgató megáll, bátorítóan, atyáskodón mondja.) Jöjjön csak bátran, Doma! Jöjjön utánam bátran, ne féljen, jöjjön! (Indul, most eltűnik, Doma kétségbeesetten bámul utána, arca megfeszül, eszeveszett gyorsasággal gördíti kociját a kilincsig, ahol még mindig tátong az úr, majd meghajtja nagy erővel, úgy igyekszik, hogy szinte nyög bele, verejtékezik, e nagy lendülettől majdnem odáig jut el a lépcsőn, ahol az igazgató eltűnt, a koci azonban most is tehetetlenül gördül vissza, egyre sebesedve, s amikor félúton van a lépcső és a tátongó fekete úr között — függöny.)

(1964—1970)